

PRZEGLĄD radzieckiej literatury geograficznej

PIEŚNIENIOWY BULETYN POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOGRAFICZNEGO NR. _____

K w i e c i e ń 1952

Nr. 14/4

Szczegółowe programy studiów geograficznych na radzieckich uniwersytetach zatwierdzone przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego ZSRR, wydane w Moskwie w 1950 r.

P r o g r a m

kursu historii geografii

Programa kursa "Istoria gieografii"

opr. A. Sołowiew.

tłum. J. Kobendzina.

P r o g r a m

kartografii gospodarczej

Programa ekonomiczeskoj kartografii

opr. A. Preobrażenski.

tłum. K. Więckowski.

P r o g r a m

metodyki terenowych badań ekonomiczno-geograficznych

Programa po mietodikke poljewych

ekonomiko - geograficzeskich issljedowanii

opr. J. Sauszkin

tłum. J. Koczy.

P r o g r a m

wykładów ze statystyki dla geografów ekonomicznych

Programa po statistikie.

opr. G. Gromyko.

tłum. J. Jędruszek.

WYDAWNICTWA
POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOGRAFICZNEGO
Seria I

" PRZEGLĄD RADZIECKIEJ LITERATURY GEOGRAFICZNEJ "

Ukazały się w 1952 r.:

- Nr.11/1 - "Praca J.Stalina: "Marksizm i zagadnienia językoznawstwa" a zadania geografii ekonomicznej".
- Nr.12/2 - A.Smirnow: "O podstawach geografii jako nauki" W.Vitjaziewa i W.Preobrażenski: "O problemach geografii".
- Nr.13/3 - I.Gierasimow: "Stalinowski plan przekształcenia przyrody i udział geografów w jego wykonaniu".
- I. Gutyr: "Najważniejsze problemy metodologiczne geografii".

W przygotowaniu:

- O.Konstantinow: "Poglądy akademika Grigoriewa na logiczne zagadnienia geografii ekonomicznej".
- A.Dobrow: "Podstawowe metody apologii imperializmu światowej geografii ekonomicznej".
- Programy szczegółowe z geografii fizycznej.
- J.Feigin: "Przedmiot i zadania geografii ekonomicznej".
- J.Zabielin: Kilka uwag w związku z wystąpieniami A.Smirnowa.

Komitet Redakcyjny:

- Przewodn.: Prof.dr.S.Leszczycki, zast.przewodn.prof. T.Żebrowski, sekretarz J.Koczy
- Członkowie: Prof.dr.J.Kondracki, prof.dr.R.Gumiński, Kostrowicki, mgr.I.Gieysztor, L.Kubiato
- Redaktor techniczny: dr.K.Rakowicz.

Warunki prenumeraty:

Roczna prenumerata "Przeglądu Radzieckiej Literatury Geograficznej" /8-12 n-rów/ wynosi 100 zł - łączna roczna prenumerata "Przeglądu Radzieckiej Literatury Geograficznej" i "Biuletynu Geograficznego" /8-12 n-rów/ 150 zł.

Ze względu na konieczność ustalenia nakładu ITG. prosi się o wczesne zgłaszanie prenumerat, wpłaty prenumerat należy dokonywać na P.K.O. Warszawa Nr.I-8703 lub N.B. W-wa VII.O.M. Ko.391/113/6261.

Numer pojedynczy = 10 zł.

Redakcja i administracja: Instytut Geograficzny U.W. Warszawa Krakowskie Przedmieście 30, tel. 30-22 7-13-48.

O d R e d a k c j i .

związku z prowadzoną dyskusją na temat programu i planu studiów geograficznych na uniwersytetach, a w szczególności na temat ujednoczonych programów szczegółowych poszczególnych przedmiotów - Redakcja postanowiła opublikować szereg programów szczegółowych, obowiązujących na studiach geograficznych w państwowych uniwersytetach radzieckich, aby w ten sposób wzbogacić prowadzoną dyskusję a zarazem wskazać na dorobek i doświadczenia uniwersytetów radzieckich w tym zakresie. W niniejszym opublikowano programy, obejmujące: historię geografii, kartografię gospodarczą, metodykę badań terenowych oraz statystykę dla geografów, co do ujmowania których istnieją znaczne rozbieżności wśród geografów polskich.

P R O G R A M

K U R S U H I S T O R I I G E O G R A F I I .

I. W s t ę p .

Cel i zadania kursu. Jego układ. Miejsce i znaczenie kursu w wykształceniu geograficznym. Twórcy marksizmu-leninizmu o rozwoju nauki w związku z rozwojem sił wytwórczych i stosunków produkcyjnych. Braki burżuazyjnej geografii. Historia geografii jako jeden ze środków sprzyjających wytworzeniu się patriotyzmu radzieckiego.

II. Rozwój geografii w społeczeństwie niewolniczym.

1. Źródła naszych wiadomości o pojęciach geograficznych narodów starożytnych.
2. Ogólna charakterystyka rozwoju sił produkcyjnych i warunków społeczno ekonomicznych w świecie starożytnym. Powstanie oddzielnych gałęzi nauk przyrodniczych w związku z rozwojem produkcji.
3. Geografia w najbardziej kulturalnych krajach Bliskiego i Dalekiego starożytnego Wschodu: Babilon, Egipt, Fenicja, Indie, Chiny. Horyzont geograficzny i elementy wiedzy w tych krajach. Związek ich z środowiskiem geograficznym i rozwojem społeczno-ekonomicznym tych krajów. Elementy nauk i religie oraz ich wzajemne stosunki.

4. Geografia w Grecji starożytnej.

a/. Warunki naturalne kraju.

Podstawowe etapy historyczne rozwoju starożytnej Grecji i ich charakterystyka społeczno-ekonomiczna.

Rozwój horyzontu geograficznego starożytnych Greków w związku z rozwojem stosunków ekonomicznych, kolonizacja wojnami. Podróże i wyprawy morskie. Herodot i inni podróżnicy. Nearchos i jego wyprawa. Legenda o opłynięciu Afryki. Demokryt i jego podróże. Logografowie. Peryple. Periegezy. Elementy teoretyczno-naukowej wiedzy w podstawowych szkołach filozoficznych starożytnej Grecji. Związek ich ze społeczną strukturą starożytnej Grecji. Różnorodność poglądów na świat przejawem walki klasowej.

b/. Powstanie i rozwój podstawowych idei geograficznych. Rozwój wiedzy o ekumenie. Problem stosunku powierzchni wody do powierzchni lądu. "Kontynentaliści i oceanisci". Elementy wiedzy o skałach i o ich pochodzeniu. Obserwacja zjawisk wulkanicznych i trzęsień ziemi. Ich wyjaśnienie. Nauka o górach. Elementy wiedzy o wodzie, jej własnościach, źródłach i krążeniu w przyrodzie. Wyjaśnienie zjawisk krasowych. Elementy wiedzy o klimacie /meteorologia/, o glebach, roślinności i świecie zwierzęcym /Empedokles/. Nauka o człowieku i jego stosunku do przyrody /Hipokrates/.

Powstanie nauki o kulistości ziemi /Pitagoras, Demokrytes/. Dowody kulistości ziemi /Arystoteles/. Wyobrażenia Arystotelesa o ziemi jako o organizmie. Idea ruchu ziemi dookoła słońca. Nauka o "harmonii sfer". Lenin o późnych Pitagorejczykach. Arystarch z Samos i heliocentryczny układ świata. Engels o Arystarchu. Demokryt i jego poglądy geograficzne i kosmologiczne. Myśliciele okresu hellenistycznego i ich rola w rozwoju poglądów o kształcie i wielkości ziemi. Eratostenes i jego pomiar obwodu ziemi. Hiparch z Rodosu i jego system świata.

c/. Podstawy ogólnego poglądu na świat myślicieli starożytnych i ich związek z geografiami. Tales i idea jedności w nieskończonej różnorodności zjawisk przyrody. Woda jako początek wszystkich istnień. Problem przechodzenia materii z jednego stanu w drugi. Engels i Herzen o Talesie.

Anaksymander i jego praca "O przyrodzie". Nauka o przeciwstawności. Nauka o "Apejronie". Anaksymenes i jego praca /powietrze/ jako początek przyrody. Heraklit z Efezu. "Ogień jako początek życia. Lenin o Heraklicie i jego pracach wyprzedzających materializm dialektyczny.

Eleaci. Metafizyczny materializm podstawą poglądów na świat eleatów. Anaksagoras i jego nauka o homeomeriach /atomach/. Problem ruchu materii. Empedokles i jego poemat "o rodzie". Nauka o "czterech korzeniach" - elementach wszystkich istnień oraz o dwóch "poruszających początkach". Mechanizm charakteru materializmu Empedoklesa.

Największy materialista i encyklopedysta Grecji - Demokryt z Abdery. Ogólny charakter poglądów na świat Demokryta. Jego teoria atomistyczna. Walka Demokryta z religią. Arystoteles i jego szkoła. Poglądy Arystotelesa. Marks, Engels i Lenin a Arystotelesie.

d/. Twórcy marksizmu leninizmu o początkach nauki w starożytnej Grecji, warunkach jej rozwoju i osiągnięciach.

e/. Podstawowe kierunki geografii pozostawione przez myślicieli starożytnej Grecji. Starożytne opisy. Geografia ogólna i jej gałęzie. Geografia matematyczna. Kartografia i jej związek z geografiami.

Podstawowe problemy geograficzne, postawione przez starożytnych myślicieli greckich.

5. Geografia w epoce imperium Rzymskiego.

a/. Warunki naturalne kraju. Główne etapy rozwoju historycznego. Społeczno-ekonomiczne warunki rozwoju nauki. Poziom techniki. Wewnętrzne i zewnętrzne związki ekonomiczne.

b/. Rozwój horyzontu geograficznego. Praktyczne znaczenie geografii. Pliniusz Starszy i jego "Historia Naturalna". Lucretius Tytus L. Carus i jego poemat "De rerum natura".

c/. Ogólny kierunek kartografii. Przeznaczenie i charakterystyka map.

d/. Uczni greccy w epoce imperium Rzymskiego. Strabon i jego poglądy geograficzne. Klaudiusz Ptolomeusz, jego podstawowe dzieła geograficzne. Wyobrażenia o Samacji. Geocentryczny układ świata. Istota geografii według Ptolomeusza, jako kartografa. Jego mapa świata.

e/. Podstawowe kierunki geografii w epoce imperium Rzymskiego różnice w stosunku do kierunków nauki greckiej. Walka ideologiczna między nauką grecką, a starorzyską.

f/. Teoretycy marksizmu-leninizmu o nauce rzymskiej i roli w niej kultury greckiej.

6. Ogólne podsumowanie pojęć geograficznych, narodzin i rozwoju

idei geograficznych i podstawowych kierunków w geografii i kartografii świata starożytnego.

III. Rozwój geografii w czasach feudalizmu.

1. Charakterystyka feudalizmu, podana przez Marksa, Engelsa, Lenina i Stalina. Społeczno-ekonomiczna istota społeczeństwa feudalnego. Chronologiczny podział epoki feudalizmu.

Stosunki międzynarodowe do czasu Wielkich Odkryć geograficznych i początek europejskiej ekspansji kolonialnej. Ogólna charakterystyka stanu nauki w Europie Zachodniej do czasu Wielkich Odkryć. Rola kościoła jako kierownika ideologicznego.

2. Pierwszy okres feudalizmu.

a/. Wyobrażenia geograficzne w przodujących krajach w pierwszym okresie feudalizmu. Znaczenie podróży kupców bizantyjskich i innych krajów dla rozwoju nauk geograficznych Kosmas Dicopleustes i jego "Topografia Chrześcijańska".

b/. Kalifat arabski. Terytorium i główne etapy historycznych Stosunki handlowe arabskie. Technika żeglugi morskiej. Kultura arabska. Podróże i opisy ziemi. Masudi Ibn Fadlan. Ibn Haukal. Batuta. Wyprawa geograficzna Jakuta. Nauki antyczne, a nauka nowa. "Pliniusz arabski". - Kazwini i jego "Cuda świata". Kartografia arabska. Główne kierunki kartografii arabskiej. Ogólna ocena rozwoju geografii w krajach arabskich.

c/. Rosja do X wieku. Poziom rozwój sił produkcyjnych i /wytwórczych/. Wyobrażenia geograficzne o dawnej Rusi i źródła ich poznania.

d/. Normanowie i zagadnienie ich odkryć geograficznych. Sagi.

e/. Nauki przyrodnicze w pierwszym okresie feudalizmu. Stan i charakter geografii. Kartografia. Jej podstawy ideologiczne i faktyczna treść map.

3. Drugi okres feudalizmu.

Ogólna charakterystyka okresu. Społeczno-ekonomiczny postęp w Europie Zach. od XI do XV wieku. Rozszerzenie się sił i warunków ekonomicznych. Postępy nauki i kultury. Przyczyny postępu i istota okresu Odrodzenia.

a/. Podróże i odkrycia geograficzne. Benjamin z Turyli. Pian del Carpine. Rubruk, Podróże braci Polo na Wschód. "Historia cudów świata" Marco Polo.

b/. Rosja X - XV wiek. Zasadnicze ośrodki kultury. Nowogród, Moskwa. Wyprawy wojenne książąt ruskich. Ihumena Daniła do Palestyny. Kronika Nestora - pierwsza historia i geografia. Wyprawy Nowogrodzian na północ i podbój krajów. Drogi do kraju Juhry.

Mongolsko-tatarska niewola na Rusi. Wyprawa Rosjan Aleksandra Newskiego, Dymitra Donskiego i in. do Azji Środkowej. Podróż Pimena do Carogrodu. Podróże Rosjan w wieku XIII do Indii. Rozwój horyzontu geograficznego w wieku X - XV.

c/. Ogólny poziom nauk przyrodniczych w II okresie feudalizmu. Pierwsze instrumenty naukowe. Scholastyka jako metoda naukowego wnioskowania" i walka z nią myśli postępowej. Albert Wielki. Bacon. Pojęcia kosmologiczne. Elementy geografii ogólnej jako nauki. Kartografia i jej rozwój do XV wieku. Portulany. Wydania Geografii Ptolomeusza. Geografia jako przedmiot szkolny.

d/. Polityczna mapa świata w końcu XV wieku. Społeczno-ekonomiczne /techniczne i inne/ przejawy Wielkich Odkryć.

4. Trzeci okres feudalizmu.

Ogólna charakterystyka. Polityczno-ekonomiczne zmiany w Europie Zachodniej w wiekach od XV do XVIII. Rozwój i komplikacje stosunków międzynarodowych ekonomicznych w wyniku podbojów kolonialnych. Nowe drogi handlowe Rosja w tych stuleciach. Rozwój przemysłu, rolnictwa, transportu, techniki. Burżuazyjna rewolucja angielska i francuska jako wydarzenie przełomowe w historii.

5. Podstawowe zagadnienia geograficzne i ich rozwiązanie.

a/. Poszukiwanie dróg do Indii. Wyprawa za trzy morza Atanazego Nikitina. Hiszpania i Portugalia. Henryk Żeglarz. Bartłomiej Diaz i Vasco da Gama.

b/. Odkrycie Ameryki i Oceanu Spokojnego. Kolumb. Balboa. Amerigo Vespucci. Korteż. Pizarro. Konwistadorzy. Magellan. Wyniki pierwszej podróży dookoła świata.

c/. Poszukiwanie północno-zachodniego przejścia do Indii w wiekach XV - XVIII. Jan i Sebastian Kabotowie. Frobisher. Davis. Hudson.

d/. Zagadnienie "nowych ziem" na wschodzie Azji. Wielkie geograficzne odkrycia rosyjskie na Syberii i w półn.-wsch. Azji. Podróżnicy: Bugor, Rebow, Buza, Kopyłow, Postnikow, Pojarkow, Stachin, Moskwitin, Chabarow, Aleksiejew, Dieżniew, Atłasow. Poselstwa rosyjskie na Wschód. Snafarij.

e/. Poszukiwanie północno-wschodniej drogi do Indii. Rozwiązanie zagadnienia północno-wschodniej drogi przez żeglarzy rosyjskich. Nowsze dane o wyprawach morskich statków rosyjskich w Arktyce w wiekach XII - XVI. Podróż Grz. Istomy i in.

D. Gerasimow i Was. Własow i ich rola w znalezieniu półn.-wschodniej drogi do Indii. Wyprawa Willoughby i Chanceler'a. Holenderskie wyprawy morskie. Barents. Dążenia rządu rosyjskiego do opasowania tej drogi.

f/. Inicjatywa Piotra I w sprawie badania Rosji i krajów Wschodu. Wyprawa Ewreinowa i Łuzina. Wyprawa Beringa i Czirikowa. Prace Kraszennikowa i Stellera. Wielka wyprawa północna. Prace Ow-

cyna, Pronzicziszczewa, Łaptiewych, Małygina, Skułatowa, Czeli-
kina; wyniki podróży.

Łomonosow i jego prace nad Arktyką. Badania S. Łoszk
Rozmysłowa, Szałaurowa, I. Bachowa, Iw. Liachowa w Arktyce.

Wyprawa P. Ryczkowa na Ural. Zespołowe wyprawy XVIII
ku. Pallas. Lepiechin. Zujew. Ozeredkowski, Rumowski i in.

g/. Zagadnienie terra Australis incognita. Tasman.
krycie Australii. Angielskie wyprawy morskie dookoła świata.
Cook i jego odkrycia geograficzne. Wyprawa francuska La Pérouse

6. Powstanie imperiów kolonialnych i geograficzne badania kol-

.....
jako środek do wzbogacenia metropolii.
.....

Przenikanie w głąb nieznanych części świata.

Następstwa ekonomiczne wielkich odkryć geograficznych
Ocena epoki Wielkich Odkryć przez teoretyków marksizmu-leninizmu
Znaczenie epoki Wielkich Odkryć dla rozwoju geografii. Rozszerze-
nie horyzontu geograficznego w wiekach XVI - XVIII. Bogactwo
tereału faktycznego. Znaczenie wynalezienia druku dla rozpowsze-
nienia wiedzy geograficznej.

7. Kartografia.

.....

Rozwój matematycznych podstaw kartografii w związku
stępami matematyki. Ustalenie metod zdjęć kartograficznych. W-
zienie triangulacji. Wynalezienie instrumentów i ich udoskonalenie
Menzura i jej zastosowanie. Chronometr. Nowe metody przedstawiania
zjawisk geograficznych na mapie. Metoda izolinii. Mapy specjalne
Atlasy. Druk map.

Abraham Orteliusz, Gerard Mercator, Semion Remiszow
Iwan Kirilow - najwięksi kartografowie epoki.

Kartografia rosyjska XVI - XVIII wieku. Wielkie rysunki
/czertież/. Atlas Kirilowa. Akademicki atlas 1745r. Departament
geograficzny Akademii Nauk i prace jego pod kierunkiem Łomonosowa
Wpływ kartografii rosyjskiej na zagraniczną.

8. Literatura geograficzna epoki feudalizmu.

.....

a/. Opisy podróży lądowych i morskich i ich charakterystyka
przykładzie dzienników podróży, opowiadań i notatek z podróży
Barskiego, Pallas, Lepiechina i innych/, zestawień historii
kryć i podróży /Łomonosow i in./.

b/. Opisy krajów i kosmografia. Słowniki, Szestidniowy
Fizjolog, "Kronika" Marcina Bielskiego, "Skazanija" Maksyma

"Piszczyje knigi". "Kniga Bolszogo Czertieża". Opis Syberii XVII w. Prace Nik. Snafaria, W. Tatiszczewa, Kraszennikowa, I. Kirilowa, P. Ryczkowa i Georgi. Opisy krajów H. Guiciardini Herbersteina. Kosmografie: "Geografia ili kratkoje ziemnego kruga opisanije" /1710/. Prace Merkatora, Büschinga, Münstera i in.

c/. Teoretyczne prace geograficzne: Warenusz - "Geographia generalis", M. Łomonosowa "O słojach ziemnych" i in. Prace teoretyczne rosyjskich akademików końca XVIII wieku; Lepiechina i inych.

9. Rozwój teorii geografii.

Podstawowe zagadnienia teoretyczne i kierunki geografii. Nauka XVII - XVIII wieku w służbie powstającego kapitalizmu. Epoka wielkich Odkryć geograficznych i rewolucja teorii nauk przyrodniczych. Engels o rozwoju nauk przyrodniczych i ich głównej tendencji - różniczkowania się na oddzielne gałęzie. Postępy poszczególnych nauk. Powstawanie metafizycznego światopoglądu i jego panowanie.

Przedmiot i metoda geografii w związku z zróżnicowaniem wiedzy. Istota geografii według Warenusza, Tatiszczewa i Łomonosowa.

10. Podstawowe problemy i idee naukowe w geografii XVI - XVIII w.

a/. Przewrót w pojęciach o mechanice niebieskiej, spowodowany przez Kopernika. Heliocentryczny układ świata. Ustalenie podstawowych praw mechaniki niebieskiej. Giordani Bruno. Galileusz Kepler. W związku z rewolucją w astronomii - problem ustalenia kształtu i wielkości ziemi. Cassini. Newton. Pomiar w stopniach łuku południka na różnych szerokościach. Postępy geografii matematycznej.

b/. Problem budowy kuli ziemskiej. Plutoniści i neptuniści.

c/. Problem budowy kształtu powierzchni ziemi. Poglądy Buffona i Buffona. Przewodnie myśli Łomonosowa.

d/. Problem budowy hydrosfery; rozdziału mórz i oceanów, morskich głębin, składu wody, przyczyn i układu prądów morskich, przyływów i odpływów. Oceanograficzne rezultaty ekspedycji J. Cook'a. Teoria przyływów Newtona. Teoria Łomonosowa o Oceanie Lodowatym.

e/. Problem pochodzenia podziemnych i powierzchniowych wód na lądzie. Teoria Mariotte'a.

f/. Problem budowy i granicy atmosfery, przyczyn zja-

badania innych państw. Podróże Mackenzie, Louis'a i Clarc'a, Gilbert'a. Badania Kanady.

Służba geologiczna Stanów Zjednoczonych Ameryki /1848/ i jej badania Ameryki Północnej.

d/. Ameryka Środkowa i Południowa. Główne etapy badań. Wyprawa La-Condamine'a, Humboldt'a, Bonplan'a i in. Badania jeziora Amazonki. Badania Wenezueli i Kolumbii. Badanie Patagonii i Ognistej przez Nordenskjöld'a i Albov'a.

e/. Afryka "Czarny Ląd" i jego tajemnice "geograficzne". Zorganizowane w Anglii "Afrykańskie Towarzystwo dla badania Czarnego Lądu" /1788/ i jego prace.

"Zagadnienie Nigru" i wyprawy dla jego rozwiązania. "Zagadnienie Nilu". Badania dorzecza Nilu. Badania południowej Afryki. "Towarzystwo Przyjaciół Dobroci" i jego wyprawy.

D. Livingstone, jego podróże i ich następstwa.

Badania Środkowej Afryki. Stanley, Cameron, Rosyjscy podróżnicy do wnętrza Afryki. E. Kowalewski, W. Junker, Jelisiejew i inni.

Nowsze badania i wyniki badań Afryki. Walka mocarstw imperialistycznych o kolonie na "Czarnym Lądzie". Podział Afryki. Walka o ponowny podział Afryki w epoce kapitalizmu.

f/. Australia i Oceania. Angielska kolonizacja Australii. Angielskie i francuskie wyprawy dla wyjaśnienia zarysów wybrzeża Australii. Badanie wnętrza lądu. Cztery wyprawy Mitchella. Wyprawy Eyre'a i Fremsa, Leichhardt'a.

Przejście Australii wzdłuż południka przez Kinga, Kinleya i in. Równoleżnikowa podróż Worburtona. Badania i opisy terytorium Australii w końcu XIX i w XX wieku.

g/. Indonezja. Prace Waller'a. Wybitne badania Makłaja. Arnoldi.

3. Główne wyniki geograficznych badań lądów.

Stopień ich geograficznego i kartograficznego poznania.

4. Badanie terytorium.

Rola Akademii Nauk i Uniwersytetów w badaniach terytorialnych. Z.S.B.R. Założenie Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego i sieci oddziałów /1845/. Towarzystwa: Badacze Przyrody, Geografów, Przyrodokształtów, Antropologii i Etnografii, Rosyjskie Ministerstwa Geograficzne, Wolno-Ekonomiczne i in. i ich badania, Prace Ministerstwa Skarbu, Rolnictwa, Komunikacji, Ziemstw, Urzędu

siadleńczego, przedsiębiorstw prywatnych i przemysłowców.

Projekty nowych dużych wypraw Pallasa, Lepiechina i in. realizowane przez Akademię Nauk w pierwszej połowie XIX wieku. Badania Siewiergina, Ozereckowskiego, Schrenka, Baera, - na Zachodzie, Pn.-Zach. i Pn.Rosji Europ.; Smiełowskiego, Wiszniewskiego, Helmersena, Lessinga, Karelina, Struwego, Szczurowskiego - w części środkowej na Pd.ros.niziny i na Uralu.

Wyprawy Musina-Puszkina i innych na Kaukaz i Krym.

Badania Riadowskiego, Fiedorowa, Middendorfa na Syberii.

Wyprawy w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX: Radde, Waszincowa, Weljaminowa-Ziernowa, Bakłunda, Dokuczajewa, Sibircewa, Nikitina w Europ.Rosji, Eversmana, Biezobrazowa, Fiedorowa, Czerny-czowa i Karpińskiego, Fersmana - na Uralu; Abicha, Radde, Kuznie-czowa, Poljakowa, Kondakowa i innych na Kaukazie i w Krajach Zakau-kaskich; triangulacja Kaukazu; badania Ditmara, Schrenka, F.Schmid-mana, Przewalskiego, Mittendorfa, Czerskiego, Poljakowa, Łopatina, Er-czewa, Tolla, Majdela, Grum-Grzymajło, Czichaczewa, Komarowa, Obru-badania - na Syberii. Wyprawy związane z budową kolei syberyjskiej. Badania Zarządu Przesiedleńczego na Syberii i Dalekim Wschodzie. Arseniew.

Podróże Siewiercowa, Fedczenki, Grum-Grzymajły, Muszkieto- i innych do Azji Środkowej.

Różnorodność celów i zadań w badaniach terytorium rosyj-kiego. Podstawowe rezultaty badań geograficznych terytorium Rosji okresie przedrewolucyjnym. Odkrycie surowców mineralnych.

Badania oceaniczne.

Teoretyczne i praktyczne bodźce badań mórz i oceanów.

Wybitne znaczenie rosyjskich żeglarzy XIX wieku w bada-niach oceanów. Podróże Billingsa, Isaryczewa, Krusensterna i Li-amskiego na "Nadziei" i "Newie", Gołownina na "Dianie" potem na "Kamczatce", Bellingshausena i Łazarewa na statkach "Wostok" i "Mirnyj", Kotzebue na "Ruryku", a potem na "Predprijatii", Wasil-ewa i Szimarewa na statku "Odkrytje" i "Błagonamierennom". Czte-rokrotna podróż Litkego na "Sieniawinie" i innych, Makarowa na "Witjazie". Prace Szokalskiego, Knipowicza i innych. Rozwój me-todyki badań oceanów i mórz osiągnięty przez rosyjskich hydro-grafów.

Angielskie podróże morskie: Ekspedycja Beechy, żegluga statku "Beagle" pod kierunkiem Fitzroya i prace Darwina; żeglu-ga "Challenger" i rezultaty jego prac oceanograficznych.

Oceanograficzne prace innych państw. Oceanograficzne muzeum w Monako i jego rola w badaniu oceanów.

Najważniejsze rezultaty badań geograficznych oceanów.

6. Główne etapy i rezultaty badań atmosfery i klimatów Ziemi

Teoretyczne i praktyczne bodźce dla badań geografii klimatów. Pojawienie się i zastosowanie naukowych instrumentów dla badań elementów klimatu. Rozwój nowych metod badania powietrza i klimatu. Zakładanie stacji meteorologicznych i rozwój ich sieci. Opracowanie kartograficznych metod przedstawienia zjawisk klimatycznych.

7. Rozwój skartowania kuli ziemskiej.

Badania gleb, roślinności i świata zwierzęcego.

Służba kartograficzna w większych krajach świata. Nowe metody i niki do kartowania i wydawania map. Rozwój kartografii w Rosji od końca XVIII wieku do r. 1917. Prace Struwe'go nad pomiarem długości łudnika w Europejskiej Rosji. Mapa Tillo. Zdjęcia terytorium w XX wieku i podstawowe mapy państwowe. Nowe typy map i ich geograficzna treść. - /Przykłady/.

8. Główniejsze geograficzne problemy i ich rozwiązania.

a/. Problem "przejścia północno-zachodniego". Jednoczyni ta i rozwiązania. Ekspedycje Johna Rossa, Peary, Franklina i cie północnego bieguna magnetycznego przez Rossa. "Ekspedycja Franklina". Podróż Amundsena na "Gjøa".

b/. Problem "przejścia północno-wschodniego". Jednoczyni monosowa i ekspedycja w końcu XVIII w. oraz na początku XIX w. Podróże arktyczne Litkego, badania Wrangla. Podróże Nordenskiöld na "Vega", de Longa na "Jeannette", Wilkického na statkach "myr" i "Wajgacz".

c/. Problem osiągnięcia bieguna północnego. Jednoczyni obszary podbiegunowe w końcu XVIII wieku. Ekspedycje Nersisa i ly. Plan Nansena; Dryft "Frama" i przejście do bieguna północnego. Ekspedycja Jacksona, lot Andreego, podróże księcia Abruzzo i Cagni'ego na "Stella Polarna". Ekspedycja Svedrupa. Osiągnięcie bieguna przez R. Peary, podróż do bieguna Siedowa na "Foca" i lodzie.

d/. Problem osiągnięcia bieguna południowego. Jednoczyni nia o lądzie australijskim po podróżach Cooka. Wyprawy sta wielorybnych do Antarktydy. Wspaniała podróż Bellingshausa i Łazarewa na statkach "Wostok" i "Mirny". Odkrycie Antarktydy. Ważniejsze ekspedycje antarktyczne. Osiągnięcie bieguna południowego Amundsena. Podróż Scotta i jego śmierć. Plan przecięcia Antarktydy przez Shackletona i podróż na "Endurance". Główne

badania przyrody w strefach polarnych kuli ziemskiej.

9. Literatura geograficzna XIX i początku XX wieku.

- a/. Opisy podróży lądowych i morskich /Przykłady/.
- b/. Geograficzna literatura według oddzielnych "państw przyrody" i według elementów geograficznych /Przykłady/.
- c/. Prace typu "opisów kraju" i zestawienia tego typu "Ogólny opis Ziemi" /Przykłady/.
- d/. Najważniejsze prace teoretyczne.
- e/. Ważniejsze prace geograficzne i kartograficzne.
- f/. Periodyczne wydawnictwa geograficzne.

10. Rozwój teorii nauk geograficznych w XIX wieku i na początku XX.

Główne kierunki nauki i najważniejsze idee.

a/. Ogólna charakterystyka rozwoju teorii nauki w warunkach społeczeństwa kapitalistycznego. Żądania gospodarki kapitalistycznej w stosunku do nauk przyrodniczych. "Rewolucja" nauki przeciwko Kościołowi. Sukcesy nauk ścisłych. Pogłębienie procesu różniczkowania się nauk przyrodniczych i przeniknięcie myśli naukowej do "tajemnych dziedzin" w poszczególnych "królestwach przyrody". Osiągnięcia empirycznych badań przyrody. Przykłady.

Rozwój nauki o społeczeństwie.

Rozwój idei o wzajemnych związkach i wzajemnym wpływie zjawisk przyrody i społeczeństwa.

Rozwój idei ewolucji przyrody po Lomonosowie, Pallas, Wolf, Kajdanow S., Iler, Darwin, Leyell. Walka nauki o ewolucji z metafizyką. Rozwój nauki pod wpływem postępowych idei.

Odkrycie praw dialektyki. Idealistyczna dialektyka Hegla i jego filozofia przyrody.

Odkrycie praw dialektycznego i historycznego materializmu przez twórców marksizmu-leninizmu oraz początek nowej ery teorii poznania świata. Marks, Engels, Lenin, Stalin o rozwoju nauk przyrodniczych i nauki o społeczeństwie w epoce kapitalizmu.

b/. Dwie tendencje w geografii - zróżniczkowanie jej na poszczególne gałęzie i uogólnienie wiedzy geograficznej w jednym systemie.

Powstanie nowych gałęzi wiedzy geograficznej oraz rola w tym uczonych rosyjskich. Wkład rosyjskich geografów do oceanografii - Krusenstern, Lenz, Kotzebue, Litke, Spindler, Makarow, Szokalski. Przewodząca rola rosyjskich uczonych w klimatologii: Wojejkow, Keppen i inni. Anuczina - jako założyciel limnologii w Rosji. Rozwój geomorfologii w Rosji. Prace Anuczina, Pawłowa i innych.

Dokuczajew - założyciel genetycznego gleboznawstwa i geografii gleb. Jego podstawowe prace i poglądy naukowe. Ich wpływ na naukę światową.

Przewodząca rola rosyjskich zoogeografów w światowej nauce

Siewiercow, Monzbir i inni. Rozwój biogeografii jako oddzielnej gałęzi geografii oraz nauka o biosferze: Anuczyn, Kruber i inni.

Anuczyn jako założyciel antropologii i etnografii w Kropotkin i paleogeografia czwartorzędu.

o/. Geografia regionalna. "Społeczne zamówienia" kapitalizmu w stosunku do niej - szczegółowy opis krajów. Nowa metoda opisu od czasu Lepiochina, Humboldta. Podstawowe zadanie geografii według Humboldta. Ograniczenie jej do wyjaśnienia wzajemnych związków w przyrodzie. Metoda porównawcza w geografii wg. Reclusa. Wpływ jego idei na geografję francuską i metodologię Reclusa. Krytyka metodologii i prac Rittera. Krytyka metodologii geografii regionalnej w epoce imperializmu. Odchylenie geografii w kierunku orografii i morfologii - Pesch, Richthofen, A. Penok i W. Penok i inni.

Próby zaspokojenia nowych zadań stawianych geografii w epoce imperializmu. Geografia jako "geografia regionalna" i krajobrazów w sensie Hettnera. Krytyka jego metodologii.

Postępowość metodologii rosyjskich geografów /Sienkiewicz, Anuczyn, Dokuczajew, Berg/. Regionalna geografia jako nauka o krajobrazie w pojęciu Berga. /1915/.

d/. Ogólna geografia fizyczna, jej treść i zadanie określone przez Zarząd Rosyjskiego Tow. Geograficznego wg. Anuczyna i Dokuczajewa, Tanfiliewa, Krubera, Berga.

e/. Geografia ekonomiczna i jej rozwój. Geografia ekonomiczna zagranicą. Krytyka teorii lokalizacji /standortu/ u Thünera. Ekonomiczna geografia w Rosji po Łomonosowie. Kierunek statystyczny geografii ekonomicznej. Ekonomiczna geografia jako "statystyczna nauka o państwie". Prace Ziablowskiego. "Geografia handlowa" i jej rola w epoce kapitalizmu. Skłonność kierunku regionalizmu w geografii ekonomicznej. Arseniowa i jej rejony ekonomiczne Rosji. Postępowość jego idei. Prace Kowalewskiej - ich zalety oraz braki. Ekonomiczno-geograficzne prace Mendelejewa, Wojejkowa. Ich dodatnie oraz ujemne strony. Prace P. i W. Semionowów Tjanszańskich. Ich postępowe idee oraz braki. Mapy handlu i przemysłu. Przewaga kierunku branżowego geografii ekonomicznej w końcu XIX i początku XX wieku. Prace Diena.

f/. Problem roli środowiska geograficznego w rozwoju społeczeństwa jako jeden z podstawowych problemów teoretycznych geografii. Przewaga idei rozwoju społeczeństwa w zależności od środowiska geograficznego w geografii XIX wieku. E. Reclus i jego materializm geograficzny. Istota i krytyka "geograficznej teorii postępu" Miecznikowa. Ratzel oraz jego "antropogeografia" i "geografia polityczna". Określenie istoty i głównych zadań geografii u Ratzela. Antynaukowość jego poglądów. Poglądy Ratzela jako jedna z podstaw faszystowskiego zamroczenia w nauce o

Wielki geograf humanista Mikłuchow-Makłaj i postępowość

jego idei. Czernyszewski i jego "antropologiczna zasada filozofii". Twórcy marksizmu-leninizmu o roli środowiska geograficznego w rozwoju społeczeństwa.

g/. Główne osiągnięcia i teoretyczny poziom geografii przed pierwszą wojną światową w głównych państwach kapitalistycznych. Metodologiczny kryzys w geografii zagranicznej. Materialistyczne podstawy geografii w Rosji.

h/. Geografia szkolna. Miejsce geografii w nauczaniu szkolnym w XIX w. Kierowanie jej ku wybranym celom w epoce kapitalizmu. Metody nauczania i podręczniki. Rozwój geografii szkolnej w Rosji. Puszkina, Gogol, Bieliński, Czernyszewski, Uszinski, L. Tolstoj o znaczeniu nauczania geografii i metodach nauczania geografii. Rola rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego i Geograficzno-Pedagogicznej Komisji Anuczina na polu rozwoju geografii szkolnej.

Postępy w nauczaniu geografii w Rosji na przełomie XX wieku. Podręczniki i pomoce naukowe Markowa, Grigoriewa, Krubera, Czefranowa. Rozwój metodyki geografii. Geograficzno-pedagogiczna konferencja 1916r.

V. WSPÓŁCZESNY STAN GEOGRAFII.

A. Geografia zagranicą.

1. "Militaryzacja" geografii w okresie przygotowań do pierwszej wojny światowej.

Warunki rozwoju geografii w okresie międzywojennym. Ogólny kryzys kapitalizmu i jego wpływ na geografję. Wpływ drugiej wojny światowej na zadania i znaczenie geografii.

2. Geografia w Stanach Zjednoczonych.

Geograficzne badania Stanów Zjednoczonych po pierwszej wojnie światowej. Badania Antarktydy i Arktyki. Podstawowe kierunki amerykańskiej szkoły geograficznej. Davis. Huntington. P. Smith. "Fizjografia" "Geografia globalna", "Geograficzne ośrodki" i t.p. amerykańskich geografów. Krytyka koncepcyj amerykańskiej geografii burżuazyjnej. Amerykańska geografia w służbie imperializmu.

3. Geografia w Anglii.

Angielskie badania geograficzne po pierwszej wojnie światowej. Podstawowe kierunki w geografii angielskiej. Mackinder, Beaver, Colbee, Wilmore. Stamp. Krytyka podstawowych pozycji angielskiej geografii burżuazyjnej.

4. Geografia we Francji.

Ważniejsze prace badawcze. Podstawowe kierunki geografii. Rola E. Réclus'a w rozwoju francuskiej szkoły geograficznej. Vidal de la Blache. Brunhes, Vallaux, Gallois, de Martonne. Geograficzne-regionalny charakter francuskiej szkoły geograficznej.

5. Geografia w Niemczech.

Rozwój jej w przededniu pierwszej wojny światowej. Szowinistyczny i militarystyczny charakter geografii niemieckiej. Niemiecka geografia po wojnie 1914 roku na służbie idei odwetu.

Faszyzacja niemieckiej geografii. Przygotowania do agresji faszystowskiej a geografia.

Przeniesienie geografii na tory geopolityki. Geografia i rasizm. Reakcyjna rola geografii niemieckiej.

B. GEOGRAFIA w N.S.R.R.

1. Główne szkoły geograficzne i kierunki w nauce geografii w okresie przedradzieckim.

Ważniejsze postępowe idee w geografii rosyjskiej do wieku XVIII. Geografia w Rosji XVIII w. Naukowo-geograficzna szkoła Łomonosowa, jej metodologiczne podstawy, naukowo-teoretyczne osiągnięcia i znaczenie jej dla dalszego rozwoju geografii w Rosji. Kirilow, Tatiszow, Łomonosow - założyciele geografii ekonomicznej.

2. Geografia w Rosji XIX w.

Naukowo-geograficzna szkoła Arsenjewa. Jej teoretyczne podstawy i znaczenie dla dalszego rozwoju geografii. Podstawowe kierunki geografii rozwijane przez Rosyjskie Towarzystwo Geograficzne, ich teoretyczne podstawy i osiągnięcia. P.P. Siemienow-Tiań-Szanski.

3. Krajobrazowo-geograficzny kierunek Anuczina-Dokuczaiewa.

Jego metodologiczne podstawy; walka z idealistycznymi kierunkami w geografii. Naukowo-teoretyczne osiągnięcia w okresie przedrewolucyjnym.

lucyjnym. Ogólna ocena naukowo-teoretycznego poziomu i klasycznej spuścizny rosyjskiej geografii.

4. Wielka Październikowa Rewolucja Socjalistyczna i jej znaczenie dla nauki geografii.

Podstawowe zadania, jakie przed geografią radziecką postawił ustrój socjalistyczny.

5. Przygotowanie kadr geograficznych, ich zadania i osiągnięcia.

organizacja wyższej szkoły geograficznej. Przebudowa szkolnego nauczania geografii. Przygotowanie narodowych kadr i rozwój geografii we wszystkich republikach Z.S.R.R.

6. Niewidziany rozmach badań geograficznych w Z.S.R.R.

Rozwój prac kartograficznych i badań geologicznych, geomorfologicznych, hydrograficznych, klimatycznych, biogeograficznych i innych, na całym obszarze Z.S.R.R.

7. Kompleksowe /zespolowe/ badania terytorium Z.S.R.R.

Uralaska, Kaukaska i in.; filie i bazy Akademii Nauk, Akademii Nauk związkowych republik, Instytutu Geografii Akademii Nauk Z.S.R.R., Uniwersytetów, Towarzystwa Geograficznego Z.S.R.R., naukowych instytutów, różnych urzędów. Znaczenie tych badań dla geograficznego poznania kraju, dla budownictwa socjalistycznego i dla rozwoju teorii nauki.

8. Rozwój metod i techniki badań geograficznych.

Badania na stacjach; stacje Instytutu Geografii Akademii Nauk, Uniwersytetu Moskiewskiego i in. - ekspedycyjno-zespołowe i specjalne. Środki techniczne i metody badań. Geograficzno-kartograficzna metoda badania mało zaludnionych obszarów A. Borzowa Krasowskiego. Aerofotografia i jej odczytywanie jako metoda badań geograficznych. Analiza pyłkowa i jej znaczenie w badaniach paleogeograficznych. Wykorzystanie najnowszych geofizycznych i geochemicznych metod badania w geografii.

9. Zniknięcie "białych plam" na mapie Z.S.R.R.

Przodująca rola rosyjskich geografów w poznaniu Arktyki. Lodowe podróże na "Sibirjakowie", "Czeluskinie" i in. dryft Papaninowców; dryft "Siedowa". Geograficzne odkrycia w okresie władzy radzieckiej w Arktyce i na lądzie /łańcuch gór Czerskiego/, współczesne złodowacenie w Wierchojanie, gejzery Kamczatki i in. Podstawowe rezultaty geograficznych badań terytorium Z.S.R.R. Radzieckie badania w Antarktydzie.

10. Literatura geograficzna w Z.S.R.R. - regionalna, periodyczna, monograficzna, podręcznikowa. Znaczenie powstania Państwowego Geograficznego Wydawnictwa Geografiznu dla rozwoju geografii i

propagandy wiedzy geograficznej.

11. Postępy kartografii w Z.S.R.R. i jej związek z geografiami

Rola geografii w rozwoju kartografii. Borzow, Szokalski

12. Wielka wojna narodowa i geografia.

Wkład geografów radzieckich w osiągnięciu zwycięstwa nad szystowskimi agresorami.

13. Dyskusja 1928-1932 o istocie i zadaniach radzieckiej geografii.

Postanowienia partii i rządu o geografii. Lenin i Stalin o geografii, jej zadaniach, o związku jej z praktyką. Geograficzne zjazdy w Z.S.R.R. i ich uchwały. Przebudowa metodologii geografii.

14. Najnowsze idee radzieckiej geografii i podstawowe jej kierunki.

Fizyczna geografia regionalna. Fizyczna geografia ogólna. Ekonomiczna geografia i panujący w niej kierunek regionalny. Metodologiczne braki geografii w świetle postanowień sesji Wszechzwiązkowej Akademii Nauk Rolniczych im. Lysenki /"WASCHEN" na temat stosunków w biologii /1948/ i w świetle artykułu "Wzrost wianu od życia" w gazecie "Kultura i Życie" z dnia 31 marca 1950r.

15. Podstawowe zadania radzieckiej geografii w dziedzinie rozwoju teorii i utrwalenia jej związku z praktyką.

Wprowadzenie osiągnięć nauki do gospodarki narodowej. Geografia i wielki plan przekształcenia przyrody stepów i lasów stepów. Zadania historii geografii. Jej ideowo-wychowawcze znaczenie. Jej rola w walce z hołdowniczym stosunkiem do geografii obecnej oraz z kosmopolitycznymi błędami w geografii.

16. Ważniejsze problemy i perspektywy rozwoju radzieckiej geografii.

PROGRAM KARTOGRAFII GOSPODARCZEJ

I. Wstęp

Znaczenie mapy gospodarczej w badaniach ekonomiczno-geograficznych.
Mapa i tekst. Kartografia gospodarcza jako część kartografii.
Mapy gospodarcze jako odrębny rodzaj map specjalnych. Definicja mapy gospodarczej. Jedność wewnętrzna mapy gospodarczej.
Różnorodność map gospodarczych.
Historyczny rozwój kartografii gospodarczej w ZSRR. Dane ekonomiczno-geograficzne na starych mapach rękopiśmiennych. Mapy gospodarcze XVIII. wieku. Prace S. Riemiezowa, J. Kiryłłowa, M. Łomonosowa.
Pierwsze drukowane mapy i atlasy gospodarcze.
Rzeczony rozwój kartografii gospodarczej w drugiej połowie XIX w. oraz w początkach XX. wieku. Prace P. i W. Siemienowych-Tiań-Szańskich, D. Timiriazewa, P. Köppena, A. Ritticha i innych geografów rosyjskich.
Osiągnięcia kartografii gospodarczej w Rosji przed rewolucją.
Ważniejsze mapy i atlasy gospodarcze.
Wielka Rewolucja Październikowa i intensywny rozwój kartografii gospodarczej w ZSRR. Wskazania Lenina dotyczące sporządzania map gospodarczych. Mapa elektryfikacji jako pierwsza radziecka mapa gospodarcza. Nowa treść radzieckich map gospodarczych. Ważniejsze mapy i atlasy gospodarcze opracowane w okresie władzy radzieckiej.
Budownictwo socjalistyczne jako potężny czynnik rozwoju radzieckiej kartografii gospodarczej. Zadania kartografii gospodarczej w ZSRR, jej znaczenie w planowaniu, projektowaniu, oraz w operatywnym kierownictwie gospodarką narodową, w nauczaniu geografii jak również w pracy agitacyjno-propagandowej. Atlas obwodu moskiewskiego i jego znaczenie metodyczno-naukowe. Prace N. Berańskiego dotyczące teoretyczno-naukowych podstaw oraz opracowanie programu kartografii gospodarczej.
Perspektywy rozwoju kartografii gospodarczej w ZSRR. Współczesny rozwój geografii gospodarczej w krajach kapitalistycznych.
Podstawowe zasady opracowywania map gospodarczych. Jednolitość treści, wewnętrzne wykończenie i przejrzystość oraz lokalizacja geograficzna. Przestrzeganie określonej pojemności mapy. Podkreślenie głównego elementu a pominięcie zbytecznych szczegółów w treści.
Należyte przedstawianie ilościowej charakterystyki obiektów gospodarczych. Jednolitość wskaźników odnośnie czasu i charakteru całości. Jednolitość wskaźników odnośnie czasu i charakteru całości.
Klasyfikacja map gospodarczych ze względu na przeznaczenie, treść, skalę, wielkość objętego terytorium oraz zasady i sposoby kartograficznego przedstawiania głównych elementów treści. Miejsce szkolnych map gospodarczych wśród innych map gospodarczych. Sposoby opracowywania map gospodarczych. Ekonomiczno-geograficzne zdjęcie miejscowości.

Sposoby opracowywania map gospodarczych. Ekonomiczno-geograficzne zdjęcie miejscowości. Opracowywanie map gospodarczych na podstawie literatury fachowej oraz danych statystycznych. Kartograficzna generalizacja i jej główne kierunki. Wybór ważnych obiektów generalizacja konturów, przejście do wyższych, związanych tematycznie jednostek, kartowanie większych jednostek terytorialnych. Generalizacja na mapach specjalnych. Twórczy charakter generalizacji map. Możliwości wykorzystania metod generalizacji w kartografii gospodarczej. Przykłady generalizacji. Materiały niezbędne dla opracowywania map gospodarczych. Materiały kartograficzne i stawiane im wymagania. Metody wykorzystania materiałów kartograficznych. Materiały statystyczne i stawiane im wymagania przez kartografię gospodarczą. Metody wykorzystania materiałów statystycznych. Literatura źródłowa. Znaczenie obserwacji własnych przy opracowywaniu map gospodarczych.

II. Metody kartowania obiektów gospodarczych

- 1/ Metoda sygnatur: Definicja oraz cechy charakterystyczne wyznaczające ją od innych metod. Zastosowanie metody sygnatur. Przykłady map opracowanych tą metodą. Główne rodzaje sygnatur. Wykorzystywanie kształtu i barwy sygnatur. Skala sygnatur jako środek przedstawienia uwzględnionej wielkości oraz znaczenia obiektów gospodarczych. Skala absolutna i umowna, ciągła i stopniowana. Obliczanie wielkości sygnatur przy metodzie absolutnej-ciągłej. Przedstawienie /stopnie/ w skali stopniowanej. Opracowywanie legendy przy różnych rodzajach skal. Sygnatury strukturalne i ich budowa. Przedstawienie dynamiki rozwoju przy zastosowaniu metody sygnatur. Zasady nanoszenia sygnatur przy sporządzaniu map gospodarczych. Trudności wynikające z nadmiernego zagęszczenia sygnatur i sposoby przewyższania tego. Związek między sygnaturami a pozostałymi elementami treści mapy. Nazwy przy sygnaturach.
- 2/ Metoda powierzchniowa: Definicja. Zastosowanie metody powierzchniowej. Przykłady map opracowanych tą metodą. Powierzchnie faktyczne i względne, kartograficznie dokładne i schematyczne. Przykłady naniesienia na mapę powierzchni schematycznych. Opis i wielkość tych powierzchni. Przedstawianie charakterystyki ilościowej przy zastosowaniu metody powierzchniowej.
- 3/ Metoda barwnej skali: Definicja i możliwości zastosowania. Przykłady map opracowanych tą metodą. Ciągła jakościowa charakterystyka terytorium według jednego wskaźnika lub kształtu wskaźników gospodarczych. Rejonizacja gospodarcza a metoda skali barwnej. Znaczenie legendy przy metodzie skali barwnej. Linie rozgraniczające jako szczególny przykład padek metody skali barwnej. Metoda skali barwnej i granice polityczno-administracyjne. Połączenie metody skali barwnej z metodą sygnatur i powierzchniową.

- 4/ Metoda izarytm: Określenie i możliwości zastosowania jej w dziedzinie kartografii gospodarczej. Przykłady map sporządzonych metodą izarytmiczną. Pełna charakterystyka ilościowa terytorium pod względem stopnia rozwoju danego zjawiska gospodarczego. Metodyka opracowywania systemu izarytm i potrzebne w tym celu materiały. Związek metody izarytmicznej ze skalą mapy. Skala izarytm. Zasady kreskowania pól między izarytmami. Opracowywanie legendy przy metodzie izarytmicznej.
- 5/ Metoda wektorów: Zastosowanie metody wektorów w kartografii gospodarczej. Przykłady map opracowanych tą metodą. Dokładne określanie kierunku ruchu oraz strzałki schematyczne. Przedstawianie różnic jakościowych. Kierunek ruchu. Przedstawianie wskaźników ilościowych. Różne rodzaje skal wektorów. Przedstawianie momentów dynamiki. Wektory strukturalne. Związek między wektorami a pozostałymi elementami treści mapy. Schematyzacja.
- 6/ Metoda punktowa: Definicja. Zastosowanie i przeznaczenie metody punktowej. Cechy charakterystyczne wyróżniające ją od innych metod. Przykłady map sporządzonych metodą punktową. Punkty ściśle lokalizowane w miejscach faktycznego występowania kartowanego obiektu lub punkty rozmieszczone równomiernie wewnątrz jednostek polityczno-administracyjnych. Związek punktów ze skalą mapy. Wartość punktu i jego określenie w zależności od stopnia rozwoju i od charakteru rozmieszczenia kartowanego zjawiska. Graficzny wymiar i kształt "punktu". Funkty różnej wartości oraz stosunek ich rozmiarów. Wartość i rozmiary punktów przy kartowaniu wskaźników powierzchniowych. Możliwość zastosowania punktów różnobarwnych. Przedstawianie momentów dynamiki. Związek między zagęszczeniem punktów a pozostałymi elementami treści mapy.
- 7/ Kartodiagram i Kartogram: jako statyczne sposoby kartowania. Cechy charakterystyczne kartodiagramu i kartogramu wyróżniające ich od innych metod stosowanych w kartografii gospodarczej. Kartodiagram: Definicja, odróżnienie jego od metody sygnatur. Przykłady kartodiagramów, Schematyczność oraz możliwość stosowania metody kartodiagramów. Przedstawianie wielkości bezwzględnych wskaźników względnych, struktury i dynamiki zjawiska. Przedstawianie na kartodiagramie zjawisk sposobem liniowym, powierzchniowym i przestrzennym. Przedstawianie stosunków ilościowych jedną figurą lub szeregiem jednakowych figur. Dzielenie figur na części. Szczególnie znaczenie przeprowadzenia na kartodiagramie granic tych jednostek terytorialnych, którym odpowiadają dane figury. Związek między figurami kartodiagramu a pozostałymi elementami treści kartodiagramu. Kartogram: Definicja. Przykłady kartogramów. Schematyczność oraz możliwości ich zastosowania. Przedstawianie względnych wskaźników ilościowych. Kartogramy opracowane na podstawie wskaźnika, którego wspólnym mianownikiem jest wielkość terytorium.

Związek wskaźnika ze skalą i powierzchnią jednostek terytorialnych. Kolejność opracowywania poszczególnych elementów kartogramów. Różne metody dzielenia kartogramowanego szeregu na przedziały, przedziały równe, przedziały, wielokrotnych przedziałów, równych grup, dzielenie szeregu według jego rozpiętości i.t.p. Możliwości stosowania różnych metod. Zasady kolorowania lub kreskowania kartogramów. Schematyczność treści kartogramów. Porównanie zalet i braków kartodiagramów i kartogramów. Połączenie tych dwóch metod. Specjalizacja i generalizacja map gospodarczych opracowanych wyżej wymienionymi metodami.

III. Kartowanie gospodarki socjalistycznej, jej całokształtu, oraz poszczególnych zagadnień.

Kartowanie przemysłu. Mapy uprzemysłowienia ogólnego oraz poszczególnych jego gałęzi. Przykłady map poszczególnych gałęzi przemysłu. Zasadnicze metody kartowania przemysłu. Ich zależność od przesłanek, skali i konkretnej treści mapy. Kartowanie oddzielnych gałęzi przemysłowych, oddzielnych gałęzi przemysłu lub okręgów przemysłowych. Charakterystyka jakościowa i klasyfikacja zakładów przemysłowych. Grupowanie według głównych gałęzi lub według wzajemnie powiązanych rodzajów zakładów przemysłowych. Wyróżnianie zakładów nowych, będących w budowie oraz projektowanych.

Kartowanie elektrowni. Przedstawianie zakładów lub okręgów przemysłowych przy pomocy wskaźnika wielkości lub znaczenie tego wskaźnika. Najczęściej stosowane wskaźniki zdolności produkcyjnej i ich ocena porównawcza. Zasady doboru obiektów przemysłowych do nanoszenia ich na mapę. Przedstawianie struktury obiektów przemysłowych. Przedstawianie momentów ich dynamiki. Wykorzystywanie kartonów /mapek bocznych/. Elementy główne i poboczne na branżowych mapach przemysłu. Kartowanie wzajemnych związków produkcyjnych w przemyśle /zaopatrzenie w surowiec, paliwo, półfabrykaty, energia elektryczną, główne kierunki zbytu gotowych produktów; współzależności zakładów wytwórczych/. Podawania na mapach branżowej produkcji bazy surowcowej i energetycznej na przykład mapy: uprawy i przemysłu zajmującego się oczyszczaniem bawełny/. Przedstawianie organizacji przemysłu. Przedstawianie kosztów własnych przedsiębiorstwa oraz innych wskaźników techniczno-ekonomicznych. Kartowanie źródeł użytecznych i zasobów energii wodnej. Różnice między mapą źródeł użytecznych a mapą geologiczną. Przykłady map branżowych źródeł użytecznych. Zależność metody kartowania źródeł użytecznych od praktycznego przeznaczenia mapy, od jej skali i konkretnej treści. Kartowanie oddzielnych źródeł według ich grup oraz głębokości. Przykłady zastosowania metody sygnatur i metody powierzchniowej na mapach źródeł użytecznych. Klasyfikacja źródeł użytecznych przy przedstawianiu ich na mapie gospodarczej. Przedstawianie na mapie jakościowych różnic źródeł użytecznych. Zastosowanie kształtu i barwy sygnatur lub powierzchni. Sygnatury standardowe na przedmiotowych mapach szkolnych. Mapy ogólne i mapy branżowe.

Trudności przedstawienia wielkości zasobów poszczególnych złóż użytecznych, na jednej mapie. Sposoby przewycięzania tych trudności. Kartowanie wydobywania kopaliny użytecznych. Znaczenie i cechy charakterystyczne kartowania zasobów energetycznych. Trwała i jednorazowe zasoby energii. Metody kartowania potencjalnej wydajności energii wodnej.

Kartowanie rolnictwa.

Mapy ogólne i mapy poszczególnych dziedzin produkcji rolnej. Przykłady map gospodarczych o tematyce rolniczej. Różnice w ich tematyce i metodach kartowania. Dobór metody w zależności od praktycznego przeznaczenia mapy, jej skali oraz konkretnej treści. Mapy organizacji rolnictwa, użytkowania ziemi, gruntów, melioracji, sowchozów, kołchozów, mechanizacji rolnictwa. Wpływ socjalistycznej przebudowy rolnictwa na metodykę jego kartowania. Kartowanie sowchozów i znaczenie tego tematu. Przedstawianie na mapach gospodarczych rozmieszczenia, porównawczej wielkości i specjalizacji produkcji sowchozów. Kartowanie kołchozów i kołchozowych ferm towarowych. Mapy gospodarcze w dużej skali - plany poszczególnych kołchozów; zasadnicze elementy treści tych map. Przedstawianie momentów dynamiki na mapach gospodarczych o tematyce rolniczej. Kartowanie specjalizacji wytwórczej rolnictwa na mapach w średniej i małej skali. Kartowanie płodozmianów. Mapy powierzchni zasiewów i plantacji, urodzajności oraz zbiorów globalnych. Mapy hodowli, jej charakteru, produktywności bydła i produkcji globalnej. Różne metody opracowywania map uprawy roślin i hodowli oraz ich zależność od skali map. Kartowanie towarowości rolnictwa i perspektyw jego rozwoju. Przedstawianie na mapach poszczególnych gałęzi produkcji rolnej oraz fabryk przetwarzających odpowiednie produkty rolne. Specyfika kartowania gospodarki leśnej i eksploatacji lasów. Mapy gospodarcze dotyczące gospodarki leśnej, ogólne lub podające poszczególne gałęzie tej gospodarki. Kartowanie lasów, ich składu jakościowego oraz zasobów drewna. Mapy leśnych pasów ochronnych. Kartowanie rozmieszczenia zasobów drewna, jego spławu i przewozu.

Kartowanie komunikacji. Główne rodzaje map gospodarczo-komunikacyjnych. Przykłady takich map. Przedstawianie stanu sieci dróg komunikacyjnych na danym terytorium na mapach ogólnych, geograficznych i gospodarczych. Specjalne mapy komunikacyjne. Kartowanie przewozów towarowych. Różnice w ich kartowaniu w zależności od punktu widzenia z jakiego rozpatruje się przewóz towarów. Kartowanie szlaków transportu poszczególnych towarów. Przewozy towarowe jako wskaźniki obciążenia towarowego dróg komunikacyjnych. Przewozy towarowe jako wskaźniki związków wytwórczo-gospodarczych między poszczególnymi obiektami gospodarczymi przedstawionymi na mapie. Przedstawianie wielkości przewozów towarowych. Schematyzacja map przewozów towarowych i możliwości jej przewycięzania. Kartowanie wielkości obrotu towarów; stacji kolejowych, portów morskich, przystani i innych punktów obrotu towarowego. Wielkość

i skład obrotu towarów, stosunek między przywozem a wywozem.

Specyfika opracowywania ogólnych map gospodarczych. Ogólna gospodarcza nie może być mechanicznym połączeniem wielu różnych map specjalnych. Jednolitość i wzajemny związek tematyczny i maksimum treści w ogólnej mapy gospodarczej. Staranny dobór elementów, wskaźników i metod kartowania przy opracowywaniu ogólnej mapy gospodarczej. Niebezpieczeństwo przeładowania mapy. Wzajemna porównywalność wszystkich elementów treści ogólnej mapy gospodarczej, w zależności od znaczenia każdego z tych elementów w ekonomice kraju lub rejonu. Zależność konkretnej treści mapy od skali oraz od charakteru ekonomiki. Przeznaczenie mapy i jego wpływ na treść ogólnej mapy gospodarczej i na metodykę opracowywania. Mapy syntetyczne i kompleksowe. Wygląd ogólnych map gospodarczych. Zakres prac przy opracowywaniu ogólnej mapy gospodarczej. Przykłady ogólnych map gospodarczych różnego przeznaczenia i różnej skali. Główne elementy treści ogólnej mapy gospodarczej poszczególnych obwodów krajów, republik i rejonów ZSRR. Wykorzystywanie oraz stosowanie innych metod kartowania specjalnego.

IV. Kartowanie współczesnej gospodarki kapitalistycznej:

Zasadnicze różnice między mapami gospodarczymi krajów kapitalistycznych, wydawanymi w Związku Radzieckim a w krajach świata kapitalistycznego. Polityczne tendencje map gospodarczych. Wzrost zania Lenina odnośnie opracowywania map imperializmu. Główne tendencje tych map i jej związek z Leninowską nauką o imperializmie. Kartowanie imperializmu w Wielkim Radzieckim Atlasie Świata. Główne tendencje państw kapitalistycznych oraz przedstawianie ich na mapach gospodarczych.

Kartowanie przemysłu państw kapitalistycznych. Przedstawianie społecznej struktury przemysłu, rozwoju monopolii, oraz finansowej i polityczno-ekonomicznej zależności. Przedstawianie nierównomiernego charakteru rozwoju przemysłu kapitalistycznego (wzrostu produkcji, kryzysy, depresje/).

Kartowanie rolnictwa krajów kapitalistycznych. Przedstawianie mapie charakteru stosunków agrarnych. Przykłady map z encyklopedii radzieckich. Przedstawianie towarowości rolnictwa kapitalistycznego. Kryzysy agrarne i ich przedstawianie na mapach.

Kartowanie stosunków polityczno-ekonomicznych pomiędzy krajami świata kapitalistycznego. Przedstawianie rynków surowców i nadwyżki zbytu towarów. Przedstawianie inwestycji kapitału i innych zależności finansowej.

V. Kartowanie zagadnień demograficznych.

Kartowanie zagadnień demograficznych i ich znaczenie. Przykłady specjalnych map demograficznych. Przedstawianie rozmieszczenia ludności na mapach specjalnych i na mapach gospodarczych w ramach ogólnej treści. Dobór metod kartowania rozmieszczenia ludności w zależności od praktycznego przeznaczenia mapy, jej skali oraz od gęstości i charakteru rozmieszczenia ludności. Rozmieszczenie

Różnice w kartowaniu zaludnienia miast i wsi. Celowe stosowanie pewnych sposobów kartowania: punktowego, izarytmicznego, diagramowego. Stosowanie napisów dla nazw osiedli. Mapy etnograficzne. Inne mapy struktury ludnościowej. Kartowanie migracji ludności. Mapy działalności kulturalnej w Związku Radzieckim. Przedstawianie na mapach szkół, zakładów leczniczych, zakładów użyteczności publicznej. Inne tematy związane z kartowaniem demograficznym. Kartowanie składu socjalnego ludności krajów kapitalistycznych. Kartowanie ruchów migracyjnych. Mapy etnograficzne, tendencyjność ich opracowywania w krajach kapitalistycznych.

VI. Analiza mapy gospodarczej.

Kolejność /etapy/ czytania mapy gospodarczej. Krytyczna analiza mapy gospodarczej. Główne różnice w podchodzeniu do analizy radzieckich i burżuazyjnych map gospodarczych.

Uwzględnianie praktycznego przeznaczenia mapy. Analiza mapy pod względem jej ogólnego wyglądu i czytelności z uwzględnieniem, logicznego powiązania treści i wymagań estetyki.

Sprawdzenie o ile treść mapy odpowiada istniejącej rzeczywistości. Kolejność /etapy/ przeprowadzania analizy mapy gospodarczej.

Zasadnicze momenty na które należy zwracać szczególną uwagę przy analizie mapy gospodarczej. Przykłady analizy mapy gospodarczej. Specyfika analizy map gospodarczych wydawanych w krajach kapitalistycznych.

Szczególne cechy przeprowadzania analizy atlasów gospodarczych oraz ich poszczególnych map. Zasadnicze wymagania stawiane atlasom gospodarczym jako dziełom obejmującym całokształt zagadnień.

Opracowywanie recenzji map gospodarczych. Główne składowe części recenzji. Uzupełnianie uwag krytycznych uwagami konstruktywnymi.

VII. Kolejność prac przy opracowywaniu i redagowaniu mapy gospodarczej.

Opracowanie programu mapy. Treść programu, makieta kompozycji.

Wybór, ustalenie i opracowanie materiałów niezbędnych do sporządzenia mapy. Ostateczne opracowanie legendy. Opracowanie konceptu autorskiego mapy gospodarczej oraz do niej tekstu objaśniającego.

Dokładność konceptu autorskiego. Redagowanie konceptu autorskiego.

Przygotowanie autorskiego oryginału mapy i jej różnica od konceptu autorskiego. Korekta i redagowanie oryginału autorskiego.

Wydanie mapy. Udział autora i redaktora mapy we wszystkich fazach jej wykonania.

Specyfika pracy redakcyjnej przy sporządzaniu atlasu gospo-
darczego. Podział pracy między autorem i redaktorem przy
sporządzaniu poszczególnych kart atlasu.

Treść zajęć praktycznych.

Przegląd map gospodarczych z punktu widzenia sposobu nanie-
sienia ich zasadniczej treści. Porównywanie różnych map po-
dobnych tematycznie. Omówienie /pisemne lub ustne/ głównej
treści poszczególnych map gospodarczych. Sporządzenie kon-
ceptu mapy metodą sygnatur w skali absolutnej, ciągłej.
Sporządzenie szkicu mapy metodą punktową. Przegląd różnych
map i atlasów gospodarczych. Analiza mapy gospodarczej i
opracowanie jej recenzji.

L i t e r a t u r a .

I.W. Lenin. Pisma o przygotowaniu wydania atlasu geograficz-
nego.
Dzieła tom XXIX i Zbiór Leninowski XX.
/Pisma o podgatowkie izdaniya geograficzeskogo atlasa.
Socz.XXIX i Leninskij sbornik XX"
N.N. Baranskij. "Kartografia gospodarozha" wyd. I. Moskwa 1939r.
i wyd. III Moskwa 1940r. /"Ekonomiczeskaja Kartografija" WYP
Moskwa 1939r. i wyp. III Moskwa 1940r./
A.J. Prіeobrażenskij "Mapy Gospodarcze" Moskwa 1942r.
/"Ekonomiczeskije Karty" Moskwa 1942r./

Autor Doc. A.J. Prіeobrażenski.

/tłum. K. Więckowski/

PROGRAM METODYKI TERENOWYCH BADAN EKONOMICZNO-GEOGRAFICZNYCH.

/ opracował prof. J. Sauszkin /

1/. Kurs metodyki terenowych badań z zakresu geografii ekonomicznej, poprzedzający praktykę produkcyjną studentów ma na celu zapoznać studentów:

- a/. z przygotowaniem do terenowej pracy z zakresu geografii ekonomicznej,
- b/. z prowadzeniem prac terenowych,
- c/. z opracowaniem i usystematyzowaniem zebranych materiałów.

Materiały z badań terenowych, zbierane przez przedstawicieli pokrewnych dziedzin geografii ekonomicznej, a mianowicie: geografii fizycznej, ekonomik specjalnych, statystyki gospodarczej, etnografii, literatury krajoznawczej. Charakterystyka wyżej wymienionych materiałów. Ich znaczenie oraz niewystarczalność dla geografii ekonomicznej. Konieczność organizacji własnych badań terenowych przez geografów ekonomicznych. Specyficzne cele i metody tych badań oraz ich znaczenie dla rozwoju geografii ekonomicznej.

Praktyczne znaczenie badań terenowych ekonomiczno-geograficznych dla budownictwa socjalistycznego w dziedzinie rolnictwa, przemysłu, transportu oraz dla opracowania planów kompleksowego rozwoju gospodarki na określonym obszarze.

Zasadnicze znaczenie zadań gospodarki narodowej dla metodyki badań terenowych ekonomiczno-geograficznych. Przedmiot badań geografii ekonomicznej.

2/. Geografia ekonomiczna ZSRR jako oddzielna gałąź geografii ekonomicznej, badająca rozmieszczenie socjalistycznej produkcji, jej warunki geograficzne, proces przekształcania przyrody oraz jego rezultaty.

3/. Rozwój badań ekonomiczno-geograficznych w Rosji i ZSRR. Ankiety Tatiszczewa i Łomonosowa. Obserwacje ekonomiczno-geograficzne w podróży Kraszennikowa, Ryczkowa, Lepiechina,

Ozierieckowskiego i innych podróżników rosyjskich XVIII w. Obserwacje terenowe Konstantina Arseniewa. Ekspedycje Niezależnego Towarzystwa Ekonomicznego i Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego. Obserwacje ekonomiczno-geograficzne w podróżach P. Siemionowa Tiań-Szańskiego oraz w ekspedycjach Przewalskiego, Potanina, Piewcowa, Roberowskiego i innych podróżników rosyjskich drugiej połowy XIX w. Rosyjskie badania ziemstw i ich znaczenie ekonomiczno-geograficzne. Prace ekspedycyjne Urzędu Przesiedleńczego. Znaczenie prac W.I. Lenina "Rozwój kapitalizmu w Rosji dla radzieckiej geografii ekonomicznej.

Rozwój badań terytorialnych w okresie władzy radzieckiej. Zasady organizacji, metody i wyniki pracy radzieckich ekspedycji kompleksowych. Ekspedycje Akademii Nauk. Ekspedycje wyższych zakładów naukowych.

Wyodrębnianie specjalnych prac ekonomiczno-geograficznych. Organizacja zespołów ekonomiczno-geograficznych w ekspedycjach kompleksowych. Specjalne ekspedycje ekonomiczno-geograficzne.

4. Trzy stadia pracy ekspedycyjnej:

- a/. etap przygotowawczy,
- b/. pobyt w terenie,
- c/. opracowanie materiałów. Szczególne znaczenie etap przygotowawczego. Organizacja prac. Wybór, grupowanie i podział rejonów badania. Kierownictwo pracami.

5/. Etap przygotowawczy.

Zebranie geograficznych materiałów źródłowych /istotny wkład w wiedzę/. Przystudiowanie materiałów charakteryzujących warunki fizyczno-geograficzne badanego obszaru /geologię, klimat, hydrologię, gleby, świat roślinny i zwierzęcy, krajobrazy/; ekonomiczno-geograficzna ocena warunków przyrodniczych.

Historyczne podejście w badaniach ekonomiczno-geograficznych. Przydatność źródeł historyczno-geograficznych z punktu widzenia badań ekonomiczno-geograficznych. Badanie statystyki ludności i gospodarki w czasach ubiegłych.

Opisy regionalne i opisy poszczególnych gospodarstw.

Materiał kartograficzny i jego znaczenie.

Sporządzanie wstępnej szkicowej charakterystyki ekonomiczno-geograficznej badanego terenu na podstawie materiałów z literatury oraz z dostępnych rękopisów. Ustalenie i sformułowanie zagadnień, wymagających zbadania, potwierdzenia, skontrolowania w czasie pobytu w terenie.

6. Pobyt w terenie, jego organizacja i zadania.

a/. Znaczenie kontaktu z miejscowymi organami radzieckimi i partyjnymi, z miejscowymi pracownikami, szczególnie krajoznawcami. Referaty o celu podjętej pracy. Sprecyzowanie zadań i programu badań.

b/. Zbieranie materiałów w ośrodkach obwodowych i rejonowych. Metodyka rozmów z miejscowymi pracownikami. Wybór trasy dla ekonomiczno-geograficznych badań rejonu. Dziennik polowy geografa ekonomicznego; jego treść: wyniki każdego dnia oraz wnioski na przyszłość. Fotografowanie w badaniach ekonomiczno-geograficznych /wybór obiektów i opis zdjęć/.

c/. Obserwacje w czasie marszu, dotyczące zróżnicowania gospodarki w związku z położeniem, rzeźbą, klimatem, wodami, glebami, światem roślinnym i zwierzęcym poszczególnych miejsc, jak również na tle całości krajobrazu. Obserwacje w czasie marszu nad rozmieszczeniem gospodarki i powiązaniem wzajemnym jej gałęzi. Obserwacje w czasie marszu nad osadnictwem. Wykorzystanie pracy stacji doświadczalnych i miejscowych instytucji naukowych, rezerwatów i innych placówek, zbierających doświadczenia gospodarki i badających proces przekształcenia przyrody.

d/. Program ekonomiczno-geograficznego badania miasta. Historyczno-geograficzny opis miasta. Funkcje miasta i ich związek z położeniem miasta.

Ekonomiczno-geograficzna analiza związków produkcyjnych zakładów w mieście. Miasto oraz jego zaplecze/rejon przyległy/ Połączenie komunikacyjne miasta. Miasto jako osiedle, jego mikro-geografia.

e/. Program ekonomiczno-geograficznego badania osiedla wiejskiego; kołchozu, sowchozu. Ekonomiczno-geograficzna analiza terytorium kołchozu, jego ludności, gospodarki, więzi ekonomicznych. Analiza budżetów kołchozowych.

f/. Ekonomiczno-geograficzny profil rejonu; ich organizacja, wybór, analiza oraz wykonanie graficzne.

g/. Opracowanie charakterystyki ekonomiczno-geograficznej oraz wykonywanie map w terenie. Opracowanie i próby rozwiązania miejscowych problemów gospodarczych. Referat o wynikach pracy i o ich praktycznym wykorzystaniu przez organizacje radzieckie i partyjne.

7/. Kameralne opracowanie materiałów.

Materiały statystyczne i ich opracowanie. Opracowanie map. Mikrorejonizacja ekonomiczno-geograficzna. Opracowanie ostrożnej charakterystyki ekonomiczno-geograficznej: miasta, osiedla, zakładu przemysłowego, kołchozu i sowchozu.

Końcowe sprawozdanie ekspedycji.

/tłumaczył J. Koozy/

PROGRAM WYKŁADÓW ZE STATYSTYKI

/specjalność - geografia ekonomiczna/

1. Przedmiot statystyki i metoda w niej stosowana.

Pojęcie sprawozdawczości. Rodzaje sprawozdawczości. Sprawozdawczość a statystyka. Lenin i Stalin o znaczeniu i zadaniach sprawozdawczości i statystyki w państwie socjalistycznym. Nauka Marksa, Engelsa, Lenina, Stalina - podstawą nauki statystycznej.

Zjawiska społeczno - ekonomiczne przedmiotem badań statystyki społeczno - ekonomicznej.

Materializm dialektyczny i marksistowsko - leninowska ekonomia polityczna podstawą radzieckiej statystyki społeczno - ekonomicznej.

2. Organizacja statystyki w ZSRR.

Zasady organizacji statystyki państwowej w Związku Radzieckim. Centralny Urząd Statystyczny /OSU/ przy Radzie Ministrów ZSRR organem kierującym całością sprawozdawczości socjalistycznej. OSU - najwyższy organ statystyki państwowej w ZSRR; jego prawa i obowiązki. Miejscowy aparat OSU.

Statystyka branżowa w ZSRR, jej organizacja. Powiązania organów statystyki państwowej i branżowej.

Niemożliwość zbudowania w warunkach państw burżuazyjnych jedynej, scentralizowanego systemu statystyki państwowej.

3. Krótkie wiadomości z historii statystyki ojczystej

Znaczenie rosyjskich uczonych w rozwoju nauki statystycznej. Znaczenie prac Kirikowa, Lomonosowa, Radiszczewa, Żurawskiego, Siemienowa - Tiańszanśkiego i innych przedstawicieli rosyjskiej nauki. Znaczenie prac statystyki ziemstw. Pierwszeństwo rosyjskiej nauki w najważniejszym zagadnieniu statystyki naukowej - w zagadnieniu grupowań statystycznych. Budowa statystyki na bazie nauki marksistowsko - leninowskiej warunkiem prawdziwego rozkwitu nauki statystycznej.

Warunki zapewniające szeroki rozwój statystyki w ZSRR.

4. Obserwacja statystyczna.

Etapy badań statystycznych.

Obserwacja statystyczna punktem wyjściowym poznania zjawisk społeczno - ekonomicznych.

Rodzaje obserwacji statystycznej wg. sposobu rejestrowania obserwowanych faktów /rejestracja bieżąca i spisy/. Badanie wyprzedzające i niewyprzedzające. Ogólne pojęcie o metodzie reprezentatywnej.

Sposoby zbierania danych statystycznych. Plan obserwacji statystycznej. Treść /program/ obserwacji statystycznej. Formularz statystyczny. Dokładność.

Najważniejsze spisy w ZSRR. Spis ludności w r. 1939, spisy przemysłowe, coroczne spisy zwierząt gospodarskich. Spisy tematyczne /nagle/.

5. Grupowania i zestawianie danych statystycznych.

Zastawianie - drugi etap badania statystycznego. Grupowanie - podstawa naukowej statystyki. Rola i zadanie grupowań oraz klasyfikacji w badaniu statystycznym.

Kierownicza rola teorii ekonomii przy budowie grup. W.I. Lenin o zagadnieniach grupowania.

Rodzaje grupowania. Podstawowe metody grupowania i klasyfikacji stosowane w radzieckiej statystyce społeczno - ekonomicznej.

Tablice statystyczne - jeden z najważniejszych sposobów przedstawiania danych statystycznych. Składowe elementy tablicy. Rodzaje tablic statystycznych. Technika konstrukcji tablic.

6. Graficzne metody przedstawiania danych statystycznych.

Rola i znaczenie prezentacji graficznej danych statystycznych. Różne sposoby prezentacji graficznej, sposób ich konstrukcji. Histogram, wielobok i krzywa liczebności, diagramy powierzchniowe, kołowe. Graficzne metody przedstawiania dynamiki zjawiska. Kartogramy i kartodiagramy.

7. Liczby względne.

Metoda liczb względnych jedną z najważniejszych metod uogólnienia i analizy danych statystycznych.

Rodzaje liczb względnych: mierniki struktury, natężenia, dynamiki, mierniki struktury, natężenia, dynamiki, mierniki poziomu rozwoju ekonomicznego, liczby względne planu.

8. Przeciętne.

Znaczenie przeciętnych w statystycznych badaniach zjawisk społeczno ekonomicznych. Walka Lenina i Stalina przeciwko złemu stosowaniu metody przeciętnych. Lenin i Stalin o naukowym stosowaniu metody przeciętnych w analizie ekonomicznej.

Definicja przeciętnej. Rodzaje przeciętnych. Sposoby ich obliczania.

9. Miary zmienności.

Zmienność cechy w zbiorowości statystycznej. Konieczność uzupełniania przeciętnych /średnich/ miarami zmienności. Rodzaje miar zmienności. Dyspersja i odchylenie średnie. Współczynnik zmienności.

10. Wskaźniki.

Pojęcie o wskaźnikach, ich rola w analizie społeczno - ekonomicznej. Lenin o roli wskaźników w statystyce społeczno - ekonomicznej.

Wskaźnik agregatowy. Wskaźnik w postaci średniej arytmetycznej i średniej harmoniczej równoznaczne ze wskaźnikami agregatowymi.

Wskaźniki łańcuchowe oraz o podstawie stałej. Wagi wagów.

Wskaźniki o wagach stałych i zmiennych.

Konkretne wskaźniki stosowane w praktyce statystyki rolniczej /wskaźnik wielkości produkcji, cen, kosztów własnych, wydajności pracy./ Ogólne pojęcie o wskaźnikach o zmiennym i stałym agregacie.

Falszowanie wskaźników w krajach kapitalistycznych.

11. Szeregi dynamiczne.

Szeregi czasowe /dynamiczne/ jako odbicie rozwoju i zmian w czasie.

Rodzaje szeregów czasowych. Poziom, przyrost, tempo, stała w analizie tempa. Obliczanie średniego tempa. Średnia chronologiczna, średnia ruchoma. Krytyka burżuazyjnych metod analizy szeregów czasowych.

12. Statystyczne sposoby poznania związku pomiędzy zjawiskami.

Poznanie związków pomiędzy zjawiskami społeczno-ekonomicznymi jako jedno z najważniejszych zadań statystyki. Różne statystyczne sposoby poznania i mierzenia związku pomiędzy zjawiskami: metoda bilansowa, grupowa, wskaźnikowa. Korelacja.

13. Metoda reprezentacyjna.

Obserwacja próbna - jeden ze sposobów badania niewyczerpującej populacji.

Reprezentatywność próby. Sposoby przeprowadzenia próby. Błędy w metodzie reprezentacyjnej. Ogólne pojęcie o sposobach mierzenia popełnionych błędów.

Zastosowanie metody reprezentacyjnej w praktyce statystyki radzieckiej.

14. Statystyka ludności.

Zadania statystyki ludnościowej i jej znaczenie dla planowania narodowo - gospodarczego. Liczba ludności. Kategorie ludności. Grupowanie ludności w statystyce ludności /według płci, wrot narodowości, klasowego składu ludności, wg. zawodów i.t.d./ Gęstość zaludnienia.

Metody obliczania przyrostu ludności. Spisy ludności i rejestracja ruchów ludności.

15. Statystyka przemysłowa.

Podstawowe zadania statystyki przemysłowej w ZSRR. Jednostki i branżowa klasyfikacja przedsiębiorstw.

Statystyka produkcji. Obliczanie wielkości produkcji. Światowe wskaźniki produkcji: obrót globalny, produkcja globalna, produkcja towarowa, produkcja czysta. Woluminarnie wskaźniki produkcji. Koszt własny. Wydajność pracy. Płace robotnicze. Statystyka podstawowych funduszy i urządzeń energetycznych.

16. Statystyka rolna.

Rozdział ziemi według jej rodzajów zagospodarowania, według

własności, powierzchnia pod siew, powierzchnia użytkowa, powierzchnia zbiorów, powierzchnia obsiana. Urodzajność i zbiór globalny. Liczba zwierząt gospodarskich. Zwierzęta robocze i produkcyjne. Podstawowe wskaźniki hodowli zwierząt: mleczność, ogólne ilości uzyskanego mleka, przeciętne strzyżenie, ogólna ilość nastrzyżonej wełny.

Produkcja rolna globalna i czysta. Sprawozdawczość gospodarstw rolnych.

17. Statystyka transportu.

Wskaźniki pracy transportu kolejowego. Sieć transportowa. Wskaźniki przewiezionych ładunków, Bilans transportowy. Wskaźniki pracy taboru rzeczno i morskiego oraz samochodowego.

18. Podstawowe syntetyczne problemy statystyki ekonomicznej

Obliczanie dochodu narodowego. Rzeczowa i jednostkowa metoda obliczenia dochodu narodowego. Metody obliczania dochodu narodowego w ZSRR i w krajach kapitalistycznych. Socjalna struktura dochodu narodowego. Akumulacja dochodu narodowego.

Literatura: D.W. Sawiński: Kurs statystyki przemysłowej, /istnieje tłumaczenie polskie/.
Radziecka statystyka społeczno-gospodarcza. "Polgos", Warszawa, 1951 - VI części.

/tłum. J. Jędruszek/

Nowości geograficzne:

S.S.Sznajder - Birma, Ekonomiko-geograficzeskij oczerk.
Geografiz 1951, str. 328, zł.3,20.

Otkrytija russkich ziemięprochodców i poljarnych morie-
chodow XVII wieku na siewiero-wostozie -
Sbornik dokumentow opr. N.S.Orłowa. Central-
nyj Archiw Driewnych Aktow SSSR, wyd. Gos-
Geograficzeskij Litieratury, Moskwa 1951,
Str.617, zł.10.-

W.G.Bogorow - Żiwotnyj mir moriej i okieanow i jego cho-
stwiennoje znaczenije, Geografiz 1952,
str.96, zł.0,40.

Kurs meteorologii, pod red. P.N.Twierskogo, Sidrometeorolo-
giczeskije Izdatielstwo, Leningrad 1951,
str.887, zł.16.-

I.A.Czerepow - Zagadki Tian-Szania, Geografiz 1951, str.
zł.

D.N.Kostinskij-Niepał, Geografiz 1951, str.36, zł.0,20.

S.A.Urodkow - Peterburgo-moskowskaja żeleznaja doroga,
Istoria stroitelstwa, Izd.Leningradskogo
Gosudarstwiennogo Uniwersitietu im.Lenina
1951, str.160, zł.2,40.

M.M.Rozental - Marksistskij dialekticzeskij mietod, Gos-
izdat 1952, str.347, zł.2.-

B. Malisz - Lokalizacja przemysłu, Zasady ogólne, Wars-
1952, Państwowe Wydawnictwa Techniczne, str.
zł. 32.-

S. Lipko - Wstęp do geografii, Studium Zaoczne przy Pa-
ństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Łódzi
Łódź 1952, str.cz.I i II - 234, III i IV -

